PÁRTVITÁK

3. SZÁM

A PÁRTON BELÜLI
POLITIKAI KEZDEMÉNYEZÉS SZABADSÁGÁNAK,
A KRITIKA, A NÉZET-, A VÉLEMÉNY-
ÉS A VITASZABADSÁG ÉRVÉNYESÍTÉSÉNEK
ELVI ÉS GYAKORLATI KÉRDÉSEIRŐL:

A PLATFORMSZABADSÁGRÓL

1989

Kiadja az MSZMP Központi Bizottsága Pártpolitikai Osztálya
Szikra Lapnyomda, Budapest (89-0557)

Kedves Elvtársak!

A Központi Bizottság megbízásából a Szervezeti Szabályzat új szövegének tervezetét előkészítő munkabizottság vitára bocsátja a párton belüli platformszabadság érvényesítésével kapcsolatos elképzelését, javaslatait.

A vitaanyag átfogóan körvonalazza a platformszabadság fogalmát, illetve az ezt megvalósító szervezeti, eljárási eszközöket, lehetőségeket és korlátokat. A platformszabadság érvényesítése eddigi felfogásunkhoz, gyakorlatunkhoz képest lényeges újdonság. Ezért nem vállalkozhattunk azonnal minden részletének alapos kidolgozására. Erre majd akkor kerülhet sor, ha a pártban folyó viták eredményeként világosan látjuk, milyen pártot akar tagságunk, hogyan vélekedik annak működéséről.

A vita eredményeként elsősorban arra várunk választ, **egyetért-e** a párt tagsága a pártdemokrácia ilyenformán való lényeges kiterjesztésével, **vállalja-e** a platformszabadság körülményei közötti, több türelmet és megértést igénylő, bizonyos veszélyekkel is járó felelősségteljes politizálást. Arra is számítunk, hogy **javaslatokat, észrevételeket** tesznek a szabályok részletes kidolgozását segítve, s állást foglalnak a különböző lehetőségek között.

Kérjük a párt tagjait, alapszervezeteit és testületeit, hogy az általuk választott módon és formában kapcsolódjanak be a kérdés vitájába. Álláspontjukat, javaslataikat, észrevételeiket 1989. április végéig az irányító pártszerveken keresztül juttassák el a Központi Bizottsághoz.

Köszönjük a Központi Bizottság elé kerülő állásfoglalás-tervezet kidolgozásában való részvételüket.

Budapest, 1989. március 10.

A munkabizottság nevében:
Lukács János

I

A PLATFORMSZABADSÁG A PÁRTDEMOKRÁCIA ESZKÖZE

A társadalomban felvetődő problémák, konfliktusok megoldásának általában többféle lehetősége van. Az egyes megoldások mögött gyakran eltérő, ütköző érdekek állnak. Mindez még az alapvető érdekek egybeesésekor is természetes módon vélemény- és nézetkülönbségekhez vezet. Ez – mint a tapasztalat igazolja – érvényes az MSZMP-re is. Az MSZMP – mint minden modern politikai párt – arra törekszik, hogy politikájában kifejezze a társadalom nagy többségének közös érdekeit, s megnyerje támogatását annak megvalósításához. Ennek előfeltétele, hogy a saját soraiban is meglevő érdek-, nézet- és véleménykülönbségeket ismerje, figyelembe vegye. Ezért nélkülözhetetlen **a párton belüli politikai kezdeményezés szabadságának, a kritika, a vélemények és a vita szabadságának, a kisebbségi vélemények tiszteletben tartásának és fenntartásuk lehetőségének intézményes biztosítása.** Ezt szolgálták a pártdemokráciának, a testületi tevékenységnek, a tagság megkérdezésének különböző eddigi formái is. Ezek azonban nem bizonyultak elegendőnek, alkalmazásuk sokszor esetleges és szubjektív volt, szervezeti rendünkbe nem épültek be a pártdemokrácia megvalósulásának biztosítékai. A tapasztalatok arról tanúskodnak, hogy csak demokratikusan működő párt képes eleven mozgalomként hatni a társadalomra. Mind a lenini párt működése, mind a munkásmozgalom modern, baloldali – köztük szocialista, szociáldemokrata – pártjainak tevékenysége (ezekről rövid, tájékoztató jellegű összeállítást közöl ennek a vitaanyagnak a függeléke is) azt mutatja, hogy a pártok egységes politikai fellépésének alapjául szolgáló döntések a párton belüli szellemi, politikai áramlatokra támaszkodva, ezek belső küzdelmében születnek. Ezeknek az áramlatoknak a létezése elősegíti, hogy a pártban bárhol megszülető különböző felismerések, kezdeményezések, javaslatok (beleértve a kritikát is) az egész párt közkincsévé válhassanak, beépulhessenek annak politikájába, cselekvésébe. A pártdemokráciát szolgáló szervezeti biztosítékok rendszerébe illeszkedik a platformszabadság érvényesülése is. Ez **a párttagok jogainak kiterjesztését jelenti, és biztosítékokat foglal magában a jogok érvényesítésére.**

Platformnak nevezzük a politika színterén megjelenő álláspontot, nézetrendszert, az ennek alapján szerveződő véleményközösséget. A platformok széles értelemben kiterjedhetnek egy párt vagy más szervezet egész politikai programjára (megkülönböztetve azt más szervezetek platformjától) vagy csak egy konkrétabban is körülhatárolható kérdésre vonatkoznak. Az egyik kérdésben azonos platformhoz csatlakozók más kérdésekben szembekerülhetnek egymással, más-más platformokat is támogathatnak.

Platformszabadság érvényesül a párton belül, ha a párt tagjainak joguk van egyéni véleményüket más párttagokkal is megismertetni, egyeztetni és az így kialakult platform elfogadtatásáért, a többség megnyeréséért közösen fellépni, küzdeni. A platformszabadsággal együttjáró nyílt vita, alkotó és kritikai gondolkodás jelentősen elősegítheti a döntések megalapozását és akcióegységben való végrehajtását, de kétségtelen, hogy bizonyos veszélyekkel is jár. Felszínre hozza a rejtett felfogásbeli, értékrendbeli különbségeket. Úgy tűnhet, hogy a most nyíltan megjelenő ellentétek a vita termékei, pedig enélkül is léteztek, csak rejtve hatottak. Ugyanakkor éppen elfojtásuk vezethet önkényes, megalapozatlan döntésekhez, akadályozza a változó viszonyokhoz való gyors alkalmazkodást, gátolja a hibák, tévedések korrekcióját, nehezíti az alkotó kezdeményezések folyamatos beépülését a politikai döntésekbe. A formális és bürokratikus látszategység valójában cselekvésképtelenséghez vezet, politikai hibák sorozatát szüli, s a színfalak mögötti rejtett, elvtelen és ellenőrizhetetlen manipulációkhoz, pozícióharcokhoz, a vezető szerveknek a tagságtól való elszakadásához vezet.

Kétségtelen, hogy az álláspontok nem mindig megalapozottak, a viták nem mindig vezetnek megegyezéshez, a kritikába is keveredhetnek személyes meggondolások, torzítások. Ezért a viták elmérgesedhetnek, és cselekvésképtelenséghez, sőt szélsőséges esetekben szakadáshoz is vezethetnek. De ezek a veszélyek nem háríthatók el a régi módon: viták hiányában jószándékú, de szubjektív és önkényes döntésekkel, a kritikai szellem – pártfegyelemre hivatkozó – visszaszorításával.

Az összehangolt, szervezett politikai cselekvés alapja a közös akarat. Ezért szakítanunk kell minden olyan korábbi felfogással, amely lehetővé tette, hogy a demokratikus centralizmus elvére hivatkozva antidemokratikus és szubjektív vezetői gyakorlat alakulhasson ki, figyelmen kívül hagyják a kritikát, kibújhassanak a felelősség alól, visszaélhessenek a bizalommal. A demokratikus centralizmus éppen hogy feltételezi a közös akarat ki-

alakításához nélkülözhetetlen politikai kezdeményezést, az egyéni nézetek közösségi állásponttá szerveződésének lehetőségét, a róluk folytatott nyílt, demokratikus vitákat, és a vezető szerveket alárendeli az így kialakult közös akaratnak. A kisebbségi vélemények fennmaradásának biztosításával ugyanakkor a szervezet megőrzi folyamatos önkritikai, önkorrekciós képességét, egy majdani új többség létrejöttének lehetőségét.

A platformszabadság érvényesítésével jelentős alkotóerőket szabadíthatunk fel a pártban. Elevenebb - bár több konfliktussal is járó - pártélet alakulhat ki, amelyben tartósabb és megalapozottabb szellemi és akcióegység jöhet létre. Ennek érdekében vállalnunk kell a közösen kialakított szabályok betartását, a több türelmet, az érvelőbb, felkészültebb vitatkozást és az ezzel járó konfliktusokat is. A politikai pluralizmus viszonyai jelzik a platformszabadság természetes határait. Érvényesítésének szabályai éppen azt szolgálják, hogy e határokon belül mozogva, kihasználjunk minden lehetőséget a párt erősítésére.

II

A PLATFORMSZABADSÁG ÉRVÉNYESÜLÉSÉNEK LEGFONTOSABB KÖVETELMÉNYEI, SZABÁLYAI

1. Minden párttag elidegeníthetetlen **joga**, hogy nézeteit, bírálatát, javaslatait szóban és írásban **a párt bármely fórumán kifejthesse, kezdeményezze azok megvitatását és a róluk való állásfoglalást.** A párttagok a párt érvényes, testületek által elfogadott állásfoglalásaival ütköző kezdeményezéseik támogatására nem vehetik igénybe a nyilvánosság párttól független eszközeit, nem szervezhetnek álláspontjuk támogatására párton kívüli erőket.

Pártfórumnak tekintjük a szervezeti élet fórumait (taggyűlést, testületi ülést stb.) és a párt által szervezett tanácskozásokat, a pártsajtót, a párt kiadványait is. A pártfórum tehát nem jelent elzárkózást, titkosságot, a párt az egész társadalom számára nyitottan tevékenykedik. Ugyanakkor természetes, hogy csak tagjainak ad lehetőséget a saját álláspontjának kialakításában való közvetlen részvételre. A párttagok különvéleményüket fenntarthatják és bírálhatják a párt érvényes álláspontját is. Ezt azonban a párt belső ügyének kell tekintenünk abban az értelemben, hogy először egymás között tisztázzuk e kérdéseket. A pártfórumokra vonatkozó fenti megkötés azt szolgálja, hogy a vitákat mederben tarthassuk, megakadályozhassuk a párt érdekeit súlyosan sértő lépéseket. Ezért tartjuk fontosnak, hogy a párt tagjai kritikai nézeteiket elsősorban a párt fórumain (például a pártsajtó hasábjain) tegyék közzé.

2. Minden párttagnak és a párttagok bármely csoportjának joga, hogy **politikai kezdeményezéssel forduljon** bármely másik elvtársához, pártszervezethez, testülethez abból a célból, hogy álláspontját ismertesse, egyeztesse és közös álláspont kialakulása esetén az így létrejövő platform elfogadtatásáért **közösen lépjenek fel.**

Ez a párttagsággal járó demokratikus jogok lényeges kiterjesztése, mert az eddigiekben csak a vezető szerveken keresztül lehetett bármilyen kezdeményezéssel élni. A platformszabadság körülményei között a párttagok szervezeti hovatartozásuktól függetlenül, szabadon kapcsolatba léphetnek, megismerhetik nézeteiket, javaslataikat egymással (gyűlést tarthatnak, aláírást gyűjthetnek stb.). Ha egyetértenek, közös lépéseket tehetnek mások megnyerésére is. Ez vonatkozik természetesen személyi kérdésekre is.

3 A platformszabadság tartalmi határait általában az érvényes **pártprogram, a kongresszusi határozatok** és a hatályos **szervezeti szabályzat** jelölik ki.

Ez azt jelenti, hogy a platformokban is megnyilvánuló véleménykülönbségek az említett alapvető dokumentumok elfogadásának keretein belül fogalmazódhatnak meg. (Természetes viszont, hogy a kongresszusok előkészítésének időszakában éppen ezekről folyik a párton belül szervezett vita.) Így jöhet létre a párt politikai irányvonalára és a megvalósítás szervezeti kereteire vonatkozó egység, határt szabva és egyben teret engedve a cselekvés módjára vonatkozó folyamatos politikai vitáknak.

4 A platformok tevékenysége **nyílt,** abból nem zárható ki egyetlen párttag sem. Rendezvényeikről, lépéseikről tájékoztatniuk kell az illetékes pártszervet. A platformokhoz való csatlakozás, illetve álláspontjuktól való elhatárolódás szigorúan **önkéntes,** a közös fellépés érdekében a meggyőzésen kívül más eszköz nem alkalmazható.

A platformszabadság fentiekben körvonalazott korlátai azt célozzák, hogy ne lehessen visszaélni e demokratikus lehetőségekkel, mindenkire azonos szabályok vonatkozzanak. Ezért részleteiben is ki kell munkálni azokat a politikai, etikai normákat, amelyeket a pártban kötelezőnek tekintünk.

A platformok létrejöttének, politikai küzdelmüknek is a párt egészét kell szolgálniuk, s nem válhatnak elvtelen manipulációk eszközévé. Ugyanakkor meg kell védenünk a

tisztességes politikai küzdelmet folytatókat az igazságtalan vádaskodásoktól. Nem engedhetjük, hogy a párton belüli vita érvek küzdelméből személyek viszálykodásává váljon. Ezért gondoskodni kell a vitás esetek elfogulatlan minősítéséről is. (Erre szolgál a 9. pontban leírt egyeztető szerv.)

5. A párt politikai akcióegységét a demokratikusan választott vezető szervek döntéseinek végrehajtásával teremtheti meg. A döntésekben – feltételezve a demokratikus választási és visszahívási rendszert, valamint a platformszabadságot – a párttagság közös vagy többségi akarata fejeződik ki. Az ilyen módon elhatározott **politikai akciók végrehajtásának elősegítése** ezért **valamennyi párttag kötelezettsége.** A döntéskor kisebbségben maradottak fenntarthatják nézeteiket, folytathatják párton belüli küzdelmüket álláspontjuk elfogadtatásáért. Ezt azonban olyan módon kell tenniük, hogy azzal ne akadályozzák az érvényes döntésben foglaltak végrehajtását. Különvéleményük megismertetésekor ezért korrekt tájékoztatást kell adniuk a többségi döntésről és annak indokairól is.

Lehetséges, hogy a választott testületek – vagy csak a végrehajtó szervek – tagjaira szigorúbb követelményt érvényesítsünk. Ez esetben a kisebbségben maradottak csak saját testületükben, illetve választott felsőbb fórumokon folytathatják küzdelmüket álláspontjuk érvényesítésére. (Ha a párt nyíltan dolgozik, a kisebbségi vélemény sem marad rejtve.) Ha a meghozott döntés képviseletét összeegyeztethetetlennek érzik álláspontjukkal, lemondhatnak a testületi tagságukról. Így e szigorúbb kötelezettségük oldódik.

A párt politikai cselekvőképességének feltétele, hogy a vitatott kérdésekben is szülessen döntés. Akkor is, ha még nem tisztázott minden, ha sok a bizonytalanság. A gyors – bár kockázatos – cselekvés általában kisebb veszélyekkel jár, mint a tétlenségbe fúló vég nélküli vita. A kedvezőtlen hatások pedig csak úgy csökkenthetők, ha cselekvés közben is tovább folyhat az elemzés, a vita és így mód van a döntés korrekciójára. Ezért nem abszolutizálhatjuk a régi módon a többségi döntés végrehajtási kötelezettségét. A valóban többségi álláspont érvényesítése a többség tényleges egyetértésén, a kisebbség önként vállalt fegyelmén, szolidaritásán alapulhat.

6 Az alapszervezetek, választott testületek **saját hatáskörükben** dönthetnek arról, hogy a párttagoktól, más pártszervektől vagy csoportosulásoktól érkező **kezdeményezésekre hogyan reagálnak.** Ha azonban a kezdeményezők száma és összetétele eléri az adott alapszervezet vagy a vezető testület irányításával dolgozó párttagok (alapszervezetek) 25%-át, akkor **kötelesek** a kezdeményezést **napirendre tűzni és állást foglalni.** Ugyancsak kötelesek ezt megtenni saját felsóbb testületeik kezdeményezésére is.

Ez a kötelezettség arra irányul, hogy ha párttagok vagy az alapszervezetek kinyilvánítják közös kezdeményezéseiket (például aláírásokkal, saját határozattal, állásfoglalással), ezek beépüljenek a szervezeti élet demokratikusan szabályozott kereteibe, folyamataiba. Az ilyen kezdeményezés kiterjedhet a pártélet bármely kérdésére, pl. rendkívüli pártértekezlet összehívására, vezetők visszahívásának, vagy a 8. pontban leírt pártszavazásnak a kezdeményezésére stb.

7 A vezető **pártszervek feladata, hogy segítsék,** támogassák a párton belüli platformok működését. Bocsássák vitára fontosabb elképzeléseiket, maguk is keressék a felvetődő problémák különböző megoldási lehetőségeit. Járuljanak hozzá a platformok működéséhez szükséges technikai feltételek biztosításához. Saját kiadványaikban, sajtójukban adjanak fórumot a különböző nézeteknek, vitáknak.

A működési feltételek biztosítása terén olyan igazságos és ellenőrizhető gyakorlatot kell kialakítani, amely megközelítően egyenlő esélyt adhat a különböző platformoknak. Természetesen a rendelkezésre álló eszközök korlátozottak, és valószínű, hogy minden egy időben jelentkező igényt nem lehet egyszerre kielégíteni. Az ebből származó esetleges viták, konfliktusok megoldását is a felektől független egyeztető szervekre célszerű bízni. (Lásd a 9. pontban.)

8 A pártdemokrácia új eszközeként – kapcsolódva a platform-
b h – l **hely** **zág**
pártszavazás intézményét. Ennek kezdeményezésére mind a tagságnak, mind a vezető szerveknek lehetőséget kell kapniuk.

A pártszavazás természetesen – csakúgy, mint a népszavazás – kivételes eljárás, végső garanciális eszköz. A pártszavazás helyi vagy országos jelentőségű kérdésben valamennyi párttag véleménynyilvánítási lehetőségének és korrekt, számszerű összegzésének megszervezését jelenti. Ha az új intézmény bevezetését a párttagság támogatja, részletesen is szabályozni kell ennek alkalmazását. Ki kell dolgozni, milyen ügyekben, milyen módon kezdeményezhető a pártszavazás, ki döntsön annak megtartásáról. Azt is szabályozni kell, hogy eredménye hogyan hasson a továbbiakban (lehet kötelező érvényű döntés, alkalmazható egy már meghozott döntés jóváhagyására vagy elutasítására, illetve előkészület alatt álló döntés főbb elemeinek előzetes jóváhagyására).

9 A pártdemokrácia kiteljesedésével, a platformszabadság érvényesülésével **várhatóan megszaporodnak azok a konfliktusok**, amelyekben egyes lépések pártszerűségét, etikus voltát, szabályszerűségét vitatják. Az ilyen észrevételek egy része természetesen vezető szervek lépéseivel is összefügghet. Ezért megnyugtató, a felek által is elfogadott megoldásokat csak a vitában érintettektől független szerv hozhat. Az ilyen döntések, állásfoglalások nem fegyelmi jellegűek, ezért a fegyelmi ügyektől el kell választani azokat. Célszerű ezért megteremteni azt a lehetőséget, hogy a Központi Bizottság és a területi pártszervek mellett ilyen feladattal megbízott és tőlük független szerv működjön. (Elnevezésére az „egyeztető bizottság", a „pártbíróság", a „döntőbizottság" vagy más megjelölés látszik alkalmasnak.)

Ha a fenti szervek létjogosultságát elismerjük, akkor részletesen szabályozni kell létrehozásuk módját, hatáskörüket, feladataikat. A platformszabadság érvényesülésével kapcsolatos javaslataink szinte minden pontja tartalmaz olyan elemeket, amelyek gyakorlati eseteit nem lehet minden részletében előre látni és szabályozni. Ezért a vitatott esetekben dönteni, intézkedni kell, például egy vezető szerv kötelezhető arra, hogy közzétegye a párttagok egy csoportjának – egy platformnak – a javaslatait. Ezek a javasolt egyeztető szervek más kérdésekben is elláthatnának döntőbírói szerepet, pl.: pártválasztásokkal összefüggő panaszok esetén. Természetesen nem a választott testületek politikai döntéshozó szerepét vennék át, hanem éppen a párt belső

„alkotmányosságát" védenék, a vitákban érvényes politikai és etikai normák betartását segítenék elő. Az érintettektől való függetlenségük például oly módon biztosítható, hogy tagjaik nem láthatnak el más választott párttisztséget, nem lehetnek a függetlenített apparátus munkatársai. Meggondolandó, hogy állandó szervként működjenek, vagy csak konkrét ügyek eldöntésére alakítsuk-e meg őket. (A fegyelmi ügyek vizsgálata és elbírálása tőlük független fegyelmi bizottságok feladata lenne a jövőben is.)

10 A platformszabadság magában hordozza a **frakciók** kialakulásának lehetőségét is. A frakció **belső szervezeti fegyelemmel is erősített, a nyíltság és önkéntesség elvét megsértő** politikai csoporttevékenység. A párton belüli **frakciós tevékenység tilalma** átfogóan azt jelenti, hogy tilos minden olyan lépés, amely a fentiek szerint a platformszabadsággal – mint joggal – való visszaélésnek minősíthető. A párttagok fellépése nem sértheti más párttagok jogait, nem béníthatja meg a vezető szervek tevékenységét, nem irányulhat a párt akcióegysége ellen, nem szolgálhat kiindulópontul pozícióharcot vívó csoportosulások létrehozásához.

A frakciós tevékenység tilalma és az egyes esetekben pontosan értelmezhető határai sem írhatók körül pusztán szervezeti szabályokkal. Ezért arra van szükség, hogy a már említett egyeztető szervek minősítsék az egyes vitás eseteket. Ez nem csak a frakciózás elítélését jelentheti, hanem az ilyen váddal igaztalanul bírált párttagok védelmét is.

MELLÉKLET

SZEMELVÉNYEK A LENINI PÁRT GYAKORLATÁBÓL

A platformszabadság helyes értelmezése, az erről folytatott vita felveti a kérdést: hogyan alakult a kommunista és munkáspártok történeti feilődése során a platformszabadság, vagy tágabban a pártdemokrácia felfogása, gyakorlata. Megkönnyíti az eligazodást, ha felelevenítjük a munkásmozgalom klasszikusainak álláspontját és a pártok erre épülő korabeli működését. Ez a vizsgálódás azért is fontos, mert az elmúlt évtizedekben sok olyan téves hiedelem, sőt szándékos torzítás fonta körül Marx, Engels és Lenin ezzel kapcsolatos nézeteit, amely máig téves következtetések és hibás gyakorlat forrásává vált.

Mindenekelőtt le kell szögezni, hogy a modern kommunista tömegpártok kialakulásakor vezető teoretikusaik hangsúlyozták, hogy a párt sikeres működésének alapvető feltétele a párton belüli széles körű demokratikus viszonyok uralkodása. Tág teret kell engedni a különböző nézetek, vélemények nyilvános ütköztetésének, a vitáknak. A hatékony működéshez elengedhetetlenül szükséges fegyelmet nem állították szembe a demokráciával. Ellenkezőleg, a demokráciát az egységes akarat kialakulásához szükséges feltételnek tekintették. Marx és Engels korán felfigyeltek arra a veszélyre, amit a párt elbürokratizálódása jelenthet. Ennek ellenszeréül ajánlották a tagság, a munkások kontrollját, a folyamatos vitát a párt politikájáról (beleértve a vezetők bírálatát is), a pártsajtó szabadságát, a tudományos kutatás szabadságát.

Lenin már a legmélyebb illegalitás időszakában is behatóan foglalkozott a párton belüli demokrácia kérdéseivel. A pártdemokrácia alapvető feltételének a nyilvánosságot tartotta. Így írt: „... adjunk helyet a pártlap és minden pártkiadvány hasábjain a szabad véleménynyilvánításnak. Csak az ilyen nyilvános megvitatások egész sora után alakulhat ki nálunk egy valóban összehangolt vezető testület, csak ebben az esetben lesznek a munkások olyan helyzetben, hogy szükségképpen továbbra is megérthessenek bennünket, csak akkor támaszkodik majd való-

ban »vezérkarunk« olyan hadsereg jóindulatú és tudatos akaratára, amely követi a vezérkart és ugyanakkor irányítja is vezérkarát."

A szabad véleménynyilvánítást Lenin nemcsak a pártvezetés álláspontját támogatok szamára kívánta biztosítani: „... minden tőlünk telhetőt el kell követnünk ..., hogy biztosítsuk ezeknek a kis csoportoknak a véleménynyilvánítasi szabadsagát, hogy az egész párt szamara lehetóvé tegyuk a nézeteltérések mélységének, illetve jelentéktelenségének felmérését, annak megallapítását, hogy voltaképpen hol, miben és voltaképpen kinek a részéről állapítható meg következetlenség" - írta. Határozottan síkraszállt a párton belüli kisebbség jogainak biztosításáért, lehetőséget teremtve arra, hogy - pártszerű keretek között és pártszerű eszközökkel - a kisebbség többséggé válhasson. Ugyanakkor leszögezte, hogy a párt akcióegységét, hatékony működését nem veszelyeztethetik a viták. A különvéleményhez való jog - írja - „semmikeppen sem vezethet illojális lépesekhez". Az álláspontok közötti „normális harc, az eszmei harc, a bizonyos határok között folyó harc megengedhető, de nem engedhető meg a bojkott, a kozponti bizottság irányításával végzendő munka megtagadása"

Az OK(b)P X. kongresszusat mind egyes marxisták, mind a marxi-lenini politika ellenfelei olyan mérföldkőnek igyekeznek beállítani, amely - úgymond - teljességgel és véglegesen felszámolta a pártdemokrácia maradványait és a pártot elindította a sztálini torzulások felé vezető úton. Tény, hogy a rendkívul feszült belpolitikai helyzet arra késztette a pártvezetést, hogy a frakciók működését megtiltó - de csupán a helyzet szorításában átmenetinek szánt - határozatot hozzon. Azonban már e határozat is előírta, hogy az egész párt előtt és az összes párttag bevonásával kell a vitákat lefolytatni, a tagság háta mögötti döntések helyett. Ezért is teljesen megalapozatlan az az érvelés, amely a párton belüli nyílt és szabad vitát korlátozva, a pártvezetés akaratát egyoldalúan érvényesítő monolitikus egység kialakítására szolgáló intézkedések indoklásául erre a kongresszusra és Leninnek itt elfogadott álláspontjára hivatkozik.

VITÁK ÉS EGYSÉG A NYUGAT-EURÓPAI MUNKÁSMOZGALOM PÁRTJAIBAN

Az sem érdektelen számunkra, hogy a XX. század végén miként értelmezik a pártdemokráciát, a párton belüli viták jelentőségét és szerepét, a viták és az egységes politikai fellépés viszonyát az európai kommunista, szocialista és szociáldemokrata pártok. Sok tanulságot rejt egyes polgári pártok gyakorlata is. Természetesen egyetlen párt szabályait sem másolhatjuk mechanikusan, hiszen más társadalmi, politikai körülmények között alakultak e szabályok, és ma is más viszonyok közt alkalmazzák őket. De vannak olyan általános „technikai" megoldások, amelyek igen tanulságosak és hazai viszonyaink között is működőképesek. Úgy véljük, hogy a pártdemokrácia kiteljesítésének folyamatában, a platformszabadság újraértelmezésekor sokat tanulhatunk a párton belüli tagoltság megjelenési formáiból, az egység létrehozásának másutt alkalmazott mechanizmusaiból.

Az európai kommunista mozgalomnak ma is általános jellemzője, hogy szervezeti alapelvként vallja a demokratikus centralizmust. A fogalom értelmezésében, megvalósítási mechanizmusaiban azonban jelentős eltérések érzékelhetők.

Az Olasz Kommunista Pártban a demokratikus centralizmust igen rugalmasan értelmezik és nem tartják normatív erejű előírásnak. Felfogásuk szerint azt nem lehet a frakciók betiltásaként értelmezni. Az 1979-es szervezeti szabályzat intézményesen védi a kisebbség jogait, és módjuk nyílik – a párt politikai cselekvőképessége megóvásának határain belül – véleményük nyilvános képviseletére is. (Ez a határ például a külön sajtóorgánum kiadásánál húzódik: utoljára 1968-ban került sor kizárásra, az Il Manifestó c. lap körül tömörült csoportot zárták ki. A lap máig megjelenik.) Fontos látni, hogy a párton belül ilyen felfogás mellett sem beszélhetünk áramlatokról, frakciókról, inkább csak jellemző személyiségekről. A megjelenő vélemények sokszínűsége miatt azonban időnként nehéz a párt tényleges álláspont-

járól képet alkotni. A párt nemzetközi állásfoglalásaiban ugyanakkor erős centralizmus érvényesül, a vezetés akarata jelenik meg. Így például előzetes vita nélkül fogalmazták meg 1968-ban Csehszlovákiával, később pedig Afganisztánnal kapcsolatos álláspontjukat. Zavart okozott a tagságban az „eurokommunizmus-vita" kapcsán a szocialista országokat élesen elítélő, nyílt bírálat is.

Az Olasz Kommunista Párt 1986-os kongresszusán kibővült a demokratikus centralizmus keretében alkalmazott normák köre azzal, hogy lehetőséget ad az ellenvélemény-nyilvánításra a nyilvánosság előtt is, azzal a megkötéssel, hogy ez nem veszélyeztetheti az elfogadott döntések végrehajtásában a párt egészét. Az 1989-re tervezett pártkongresszus egyik fő témája a szervezeti megújulás lesz, amely várhatóan tovább gazdagítja a kommunista mozgalom szervezeti, működési eszköztárát.

A munkásmozgalom másik nagy áramlata, a szociáldemokrácia integrálódott a polgári demokratikus intézményrendszerbe. Többségük a néppárttá válás útját választotta. Jellemző, hogy elutasítják a demokratikus centralizmust, illetve az általuk e kifejezés tartalmával azonosnak tekintett politikai gyakorlatot. Ugyanakkor a kommunisták mellett a szociáldemokrata mozgalom is olyan politikai erő, amely:

- szervezett belső életet él,
- kiépítette az alulról felfelé és a felülről lefelé is működő kommunikációs csatornákat, a döntési folyamatok vertikumát,
- tényleges többségi döntések meghozatalára törekszik,
- az egységes fellépést szabályokkal és fegyelmi eljárások lehetőségével is garantálja.

A Német Szociáldemokrata Párt (SDP) felfogásában a társadalmi és a párton belüli pluralizmus feltételezik egymást: párton belüli demokrácia csak demokratikus társadalomban létezhet és fordítva: a társadalmi demokrácia is feltételezi a pártok demokratikus működését. A párt mint politikai szervezet életében együttesen van jelen a konfliktus és a konszenzus. A konfliktus a politikai élet természetes állapota. Az SDP szerint nem létezik eleve a „közjó", az „össztársadalmi érdek", azt csak demokratikus vitában lehet meghatározni. Ehhez a párton belül egy sor bizottságot, munkacsoportot működtetnek. A párton belüli „elit" kialakulását „normális" dolognak tartják, ezért kiemelten fontos szerepet tulajdonítanak az „alulról jövő ellenőrzés megszervezésének. Ismerik a pártszavazás intézményét, és a

politikai vitákban döntőbírói szerepet betöltő egyeztető bizottságokat működtetnek.

A Francia Szocialista Párt „alulról felfelé felépített" pártként definiálja magát, ahol szervezeti garanciák rögzítik a kisebbségjogait. A politikai irányvonalat a 2-3 évenként tartott kongresszusok határozzák meg, de rendszeresen tartanak különböző témákban is országos kongresszust. Rendkívül nagy önállósággal működnek a megyei szervezetek, amelyek évente tartják „kongresszusaikat" (például a képviselőjelölteket a megyei szervezetek választják ki, a központi szervek csak jóváhagyják). A párton belüli szellemi áramlatokat képviselő személyiségek a megyei kongresszusokon terjesztik elő elképzeléseiket, amelyekről szavazással foglalnak állást, majd az egyes áramlatok (programok, platformok) a kapott szavazatok arányában kapnak képviseletet az országos vezetésben. A tényleges politikai vezető szerepet betöltő szűkebb vezetőségben már az áramlatok képviselete nemigen jelenik meg. Az alulról felfelé építkezés és ellenőrzés központi szerve a megyék képviselőiből álló Nemzeti Tanács, amely évente kétszer ülésezik, és bizonyos értelemben a KB-t is ellenőrzi. A párton belüli vita „teljesen szabad, azonban szervezett törekvések nem megengedettek" – írja a Szervezeti Szabályzat. Ennek kifejtése: „Minden elméleti kérdéssel kapcsolatos vita, mind az írott sajtóban, mind szóbelileg teljesen szabad. Ezzel szemben, ha a párt valamelyik nemzeti szervezete (vagy a KB) egy politikai kérdésben saját hatáskörben már döntött, a párt összes tagjának, legyen az újságíró vagy egyéb, a hozott döntéshez kell magát tartania."

Jellemző **az Osztrák Szocialista Párt** felfogása: „Minden tagnak joga van a pártbeli akaratformálás keretén belül, minden tárgyra vonatkozóan teljes tájékoztatásra és a szabad vitára".

A Spanyol Szocialista Munkáspártban is széles körű belső vitaszabadság érvényesül. Ennek szabályait érzékeltetik az olyan követelmények is, mint hogy: a platformoknak be kell jelenteniük tanácskozásaikat az illetékes vezető szerveknek, és azokat a párttagok számára nyilvánossá kell tenniük. Más pártok tagjait vagy a pártonkívülieket azonban természetesen távoltarthatják ezektől, ha indokoltnak látják.

A szociáldemokrata pártokra széles körben jellemző, hogy mind az eljárásbeli, mind a politikai magatartás etikáját érintő vitáikat a vezető szervektől független „pártbíróságok", „becsületbíróságok", „döntőbizottságok" zárják le. Számos példa van arra is, hogy központi intézkedést hoznak kiemelten fontosnak

tartott kérdésekben, és - igaz, nagyon ritkán - adminisztratív eszközöket is alkalmaznak ezek egységes és egyértelmű megvalósítására. A párton belülí folytonos vitát természetes „életmódjuknak" tekintik. Ugyanakkor szigorúan ügyelnek arra, hogy eközben megvédjék a párt érdekeit, s korlátok között tartsák a nyilvános polémiákat. Bár nem mindig rögzítik szabályokban, jól érzékelhetők ezek a korlátok. Szinte elképzelhetetlen például, hogy egy vezető politikus ne a saját pártja lapjában tegye közzé bíráló nézeteit. Ha ezt a párttól független orgánumban teszi, ezt a párttal való szakítási szándék jeleként értelmezik, és általában nem marad el a szankció sem.

JEGYZET